

4. Fiscal Space Data – [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.worldbank.org/en/data/interactive/2017/07/26/fiscal-space-data>

5. Методичні підходи до оцінювання боргової безпеки держави / І.Р. Чуй, О.В. Мицак // Науковий вісник НЛТУ України. – 2016. – Вип. 26.6. – С. 225-231.

6. Лисяк Л.В. Боргова політика України в умовах реформування системи публічних фінансів / Л.В. Лисяк // Екон. вісн. ун-ту: зб. наук. пр. – 2015. – Вип. 27/1. – С. 189-195.

7. Чугунов І.Я. Довгострокова бюджетна стратегія у системі економічної циклічності / І.Я. Чугунов // Вісник КНТЕУ. – 2014. – № 5. – С. 64–77.

8. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. (зі змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/page>

9. Охватить обездоленных. Всемирный доклад по мониторингу ОДВ. Издательство ЮНЕСКО. – 2010. – 560 с.

КАПІТАЛІЗАЦІЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ У ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ УМОВАХ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

CAPITALIZATION OF THE BANK SYSTEM: MODERN STATE AND THE PROSPECTS TRANSFORMATIONAL OF CONDITIONS OF THE DEVELOPMENT OF UKRAINIAN ECONOMY

УДК 336.71(477)

Островська Н.С.

к.е.н., доцент
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

Швець О.Ю.

аспірант
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

Стаття присвячена визначенню суті банківського капіталу, ризиків пов'язаних з ним та основних теоретичних і нормативно-правових засад його формування. Проведений аналіз рівня капіталізації комерційних банків України за 2014-2016 роки. Висвітлені основні проблеми та шляхи вдосконалення процесу формування капіталу банку в умовах посилення ризиковості банківської діяльності.

Ключові слова: капітал банку, капіталізація, ресурсна база, власний капітал, банківські ризики.

Стаття посвящена определению сущности банковского капитала, рисков связанных с ним и основных теоретических и нормативно-правовых основ его формирования. Проведенный анализ уровня капитализации

коммерческих банков Украины за 2014-2016 годы. Освещены основные проблемы и пути совершенствования процесса формирования капитала банка в условиях усиления рискованности банковской деятельности.

Ключевые слова: капитал банка, капитализация, ресурсная база, собственный капитал, банковские риски.

The article is devoted to defining the essence of banking capital, the risks associated with it and the main theoretical and legal bases of its formation. The analysis of the capitalization of commercial banks in Ukraine in 2012-2014 years. The basic problems and ways of improving the process of capital formation in terms of strengthening the bank's riskiness of banking.

Key words: bank capital, capitalization, resources base, equity, banking risks.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день надійна банківська система є важливою умовою економічного зростання держави. Банки, як головні фінансові посередники, мають бути ефективним інструментом для забезпечення економічного розвитку. Роль банківської системи в розвитку економіки України значною мірою залежить від її фінансової стійкості. Найбільш важливим показником, який характеризує фінансову стійкість окремих банків і банківської системи загалом, є банківський капітал. Тому важливим є забезпечення надійного способу формування, управління, використання капіталу банку та дотримання необхідного його розміру для забезпечення розвитку банківської системи загалом. Також актуальним питанням є ризики, пов'язані з капіталом, а саме: зменшення імовірності їх настання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відсутність чіткої теоретичної узгодженості

думок вітчизняних вчених до визначення сутності поняття «капітал банку» є актуальним питанням економічної теорії для сучасного етапу первісного нагромадження капіталу, який ще не завершився в Україні. Серед вітчизняних науковців, які займаються дослідженням капіталу банків, особливої уваги заслуговують праці Г. Азаренкової, М. Алексеєнко, О. Васюренко, А. Вожжова, Я. Грудзевича та інш.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати завдання статті: дослідження теоретико-методологічних та практичних засад механізму формування, використання та оцінки капіталу банку з урахуванням впливу можливих ризиків.

Виклад основного матеріалу. Забезпечення капіталу банків відповідно до потреб економіки – головне завдання для будь-якої банківської системи в умовах глобалізаційних змін. Нарощення

рівня капіталізації банків України – одне з головних завдань, що забезпечить стабільність та надійність банківського сектору загалом.

Термін «капітал» (фр., англ. – capital, лат. – capitalis – головний) означає багатство (цінні папери, грошові кошти, майно), яке використовується для збагачення самого себе. Виходячи з цього, О. В. Васюренко та К. О. Волохата трактують власний капітал банку, як сукупність внесених власниками (учасниками капіталу) власних коштів, які зростають у результаті ефективної банківської діяльності у процесі капіталізації прибутку, а також за рахунок додаткових надходжень з боку учасників [23, с. 78].

На думку таких авторів, як: А. М. Герасимович, М. Д. Алексєєнко, І. М. Парасій-Вєргунєнко, власний капітал банку являє собою грошові кошти та виражену у грошовій формі частину майна, які належать його власникам, забезпечують економічну самостійність і фінансову стійкість банку, використовують для здійснення банківських операцій та надання послуг з метою одержання прибутку.

Наведені вище визначення сутності власного капіталу не суперечать одне одному, а навпаки, доповнюють і можуть реально використовуватись у банківській діяльності в залежності від поставлених цілей. Проаналізувавши дані поняття, можна зазначити, що власний капітал банку – це грошові кошти, внесені акціонерами (засновниками банку), а також кошти, утворені у процесі діяльності банку, для забезпечення його економічної самостійності й фінансової стійкості протягом усього періоду його діяльності.

Згідно з законом України «Про банки та банківську діяльність» існують такі функції власного капіталу.

Рис. 1. Функції власного капіталу банку

Розмір власного капіталу визначається кожним банком самостійно і залежить від багатьох чинників, основними серед яких є:

- рівень мінімальних вимог НБУ до статутного капіталу. Підвищення вимог збільшує потребу у власному капіталі;
- специфіка клієнтури банку. При значній кількості дрібних вкладників власних коштів потрібно буде менше, ніж за наявності великих вкладників;
- характер активних операцій. Наявність значного обсягу ризикованих операцій потребує відносно більшого розміру власного капіталу.

Українська методика визначення капіталу банку і розрахунку його достатності впливає з рекомендацій Базельського комітету. Ці рекомендації були розроблені у грудні 1987 році. Згідно з ними капітал банку поділяють на основний (капітал I рівня) та додатковий (капітал II рівня).

Капітал банку складається з суми основного та додаткового капіталу за мінусом відвернень з урахуванням основних засобів. Склад основного та додаткового капіталу, а також відвернень визначається НБУ. При розрахунках розмір додаткового капіталу не повинен перевищувати розмір основного капіталу, як це визначено міжнародними стандартами. Відрахування (мінусування) вартості основних засобів здійснюється тільки тоді, коли вони перевищують суму основного й додаткового капіталів за мінусом відвернень.

Основними принципами реалізації механізму формування власного капіталу банку є комплексність, функціональність, ефективність, адаптивність і прозорість (рис. 2).

Комплексність полягає в тому, що всі заходи, пов'язані із процесом формування власного капіталу, необхідно здійснювати у взаємозв'язку з іншими напрямками діяльності банку. Функціональність передбачає, що всі складові цього механізму мають чітко визначені завдання і спрямовані на досягнення єдиної мети – формування достатнього власного капіталу банку. Адаптивність – це здатність механізму змінюватися та вдосконалюватися під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів. Принцип ефективності передбачає, що цей

Рис. 2. Принципи реалізації механізму формування власного капіталу банку

механізм забезпечить максимальну реалізацію потенційних можливостей конкретного банку щодо забезпечення достатнім обсягом власного капіталу. Механізм формування власного капіталу банку функціонує на принципі прозорості і відкритості, тобто забезпечує надання акціонерам, інвесторам, клієнтам повної інформації, що стосується власного капіталу банку.

До правового забезпечення загальноекономічного характеру формування банківського капіталу можна віднести такі нормативно-правові акти: ЗУ «Про банки і банківську діяльність» від 7.12.2000 року, ЗУ «Про Національний банк України» від 20.05.1999 року, ЗУ «Про цінні папери та фондовий ринок» від 23.02.2006 року, ЗУ «Про акціонерні товариства» від 17.09.2008 року, ЗУ «Про заходи, спрямовані на сприяння капіталізації та реструктуризації банків» від 28.12.2014 року та інші.

Банківська діяльність є однією з найризикованіших серед інших сфер фінансової галузі. Ризик у банківській діяльності означає невизначеність, яка пов'язана з певними випадками. Ризик присутній у будь-якій операції, однак, він може бути різний за масштабами.

Економічну сутність та класифікацію банківських ризиків можна розглядати з позицій внутрішньодержавних та міжнародних стандартів. Міжнародні стандарти оцінки та визначення банківських ризиків характеризується за «Принципами ефективного банківського нагляду» та Базельською угодою про капітал.

На сьогоднішній день, існує безліч різноманітних класифікацій банківських ризиків, що впли-

вають на капіталізацію банку, які у загальному вигляді подані у табл. 1.

Світова фінансова криза, яка охопила й Україну, значно послабила банківську систему. Тому, необхідним і надзвичайно актуальним питанням є оцінка стану банківської системи, виявлення проблем розвитку банківської системи та розробка напрямів їх вирішення.

Проаналізуємо більш детально шостий етап формування банківської системи. Для цього здійснимо аналіз основних показників діяльності банків за 2014-2016 роки (рис. 3).

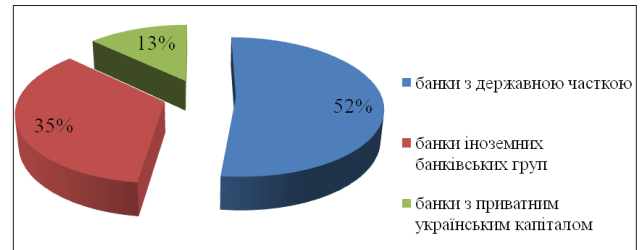

Рис. 3. Структура власності активів комерційних банків України

У 2016 році структура власності активів банківської системи України була представлена наступним чином: банки з приватним українським капіталом складають близько 13%; банки з іноземним капіталом -35%; державні банки – 52%. Для аналізу показників банківської системи України розглянемо динаміку пасивів комерційних банків (табл. 2).

У табл. 2 прослідковується тенденція до зростання пасивів. Капітал у 2016 році зменшився на

Таблиця 1

Класифікація банківських ризиків

Ознака ризику	Види ризику
Залежно від сфери впливу	Зовнішні та внутрішні
Залежно від виду діяльності	Від основної діяльності (кредитний, процентний, валютний та ринковий) Від допоміжної діяльності (ризик з формування депозитів, ризик структури капіталу, ризик незбалансованої ліквідності, ризик пов'язаний з нововведеннями в банківському бізнесі, ризик банківських зловживань)
За характером обліку	Ризик по балансових і позабалансових операцій
Залежно від можливості та методів регулювання	Відкриті і закриті
Залежно від методів розрахунку	Ризики можуть мати комплексний (загальний і приватний характер)

Таблиця 2

Структура пасивів комерційних банків України за 2014-2016 роки, млн грн

Назва показника	2014 рік	2015 рік	2016 рік	Відхилення (+,-) звітного періоду до	
				2014 року	2015 року
Пасиви, усього	1316852	1 254 385	1280156	-36696	25771
Капітал	148023	103 713	147656	-367	43943
Зобов'язання банків, з них:	1168829	1 150 672	1 132 500	-36329	-18172
Кошти суб'єктів господарювання	261372	317 626	369 900	108528	52274
Кошти фізичних осіб	416371	389 060	437200	20829	48140

367 млн грн порівняно з 2014 роком та збільшився за рахунок підвищення розміру статутного капіталу на 43943 млн грн у 2016 році. Зобов'язання банку зменшилися на 18172 млн грн порівняно з 2015 роком та на 36329 млн грн порівняно з 2014 роком.

З огляду на ліквідацію окремих банківських установ та збиткову діяльність, обсяг власного капіталу банків протягом 2015 року зменшився на 367 млрд грн та станом на 01.01.2016 складає 104 млрд грн.

За строковим характером у клієнтському портфелі переважають короткострокові депозитні вклади строком до 1 року. Тенденція до зростання обсягу вкладів на вимогу встановилася з вересня 2015 року. Станом на 01.01.2017 р. їх сума відповідає 411,59 млрд грн, що дорівнює 48,2% сукупного портфеля коштів клієнтів (42,5% на початок 2016 року).

Розглянемо основні показники капіталу банків України, що наведені в табл. 3.

Регулятивний капітал банків зменшився за 2016 рік на 41,8% (на 21 млрд грн) – до 110 млрд грн. Таке скорочення зумовило перш за все переведення 61 банку у стан ліквідації та збитками, отриманими внаслідок формування резервів у період з 01.01.2014 року по 01.01.2016 року. Крім того, у 2 банків були відкликані та анульовані банківські ліцензії у зв'язку з анексією Криму. За два місяці 2016 року закрито ще 4 банківські установи.

Протягом 2016 році відбулися зміни у структурі регулятивного капіталу. Зокрема, частка статутного капіталу (складова основного капіталу) у структурі регулятивного капіталу зменшилася до 35,3% з 101,2% на 01.01.2016 року. Натомість частка субординованого боргу (складова додаткового капіталу) у регулятивному капіталі зросла з 11,4% до 17,6% на 01.01.2014, а частка внесків за незареєстрованим статутним капіталом (складова основного капіталу) – до 9,1% (на 01.01.2014 – 5,5%).

Рівень адекватності регулятивного капіталу банківського сектору за 2016 рік зменшився до 13,0% (станом на 01.01.2014 – 15,6%), що пов'язано

насамперед зі зменшенням регулятивного капіталу. Рівень адекватності регулятивного капіталу банківського сектору за 2016 рік збільшився на 3,0% порівняно з 2015 роком. Адекватність регулятивного капіталу станом на 01.01.2016 року складає 13,0%, що перевищує з достатнім запасом мінімальне допустиме значення (10%). Оптиміальне значення було досягнуте у 2015 році.

Поряд з цим розглянемо наочно динаміку зміни адекватності регулятивного капіталу та частку капіталу комерційних банків у пасивах за 2014-2016 роки (рис. 4).

У результаті набуття чинності Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання негативному впливу на стабільність банківської системи» змінено визначені ЗУ «Про банки і банківську діяльність» мінімальні обсяги статутного та додаткового капіталу банків. Так мінімальний розмір статутного капіталу банку збільшено зі 120 млн грн до 500 млн грн. Згідно з Концепцією реформування банківської системи, підготовленою НБУ, докапіталізація банків має завершитися до 2024 року.

Збільшення мінімального обсягу статутного капіталу банку не є достатньо ефективним заходом регулювання та підвищення стабільності банківської системи України, адже набагато більш важливими є регулювання напрямів вкладання капіталу, тобто якість активів банку. У Законі «Про

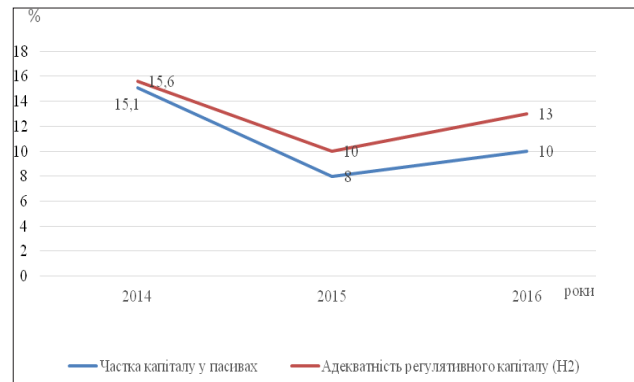

Рис. 4. Динаміка зміни адекватності регулятивного капіталу

Таблиця 3

Динаміка основних показників стану капіталу комерційних банків

Показник	2014 рік	2015 рік	2016 рік	Відхилення (+/-) звітнього періоду до	
				2014 року	2015 року
Статутний капітал, млрд. грн.	185,2	206,0	311,7	126,5	105,7
Регулятивний капітал, млрд грн	188,9	131,0	110,0	-78,9	-21,0
Власний капітал, млрд грн	148,0	104,0	123,8	-24,2	19,8
Частка капіталу у пасивах, %	15,1	8,0	10,0	-5,1	2,0
Адекватність регулятивного капіталу (Н ₂), %	15,6	10,0	13,0	-2,6	3,0
Рентабельність капіталу, %	0,86	0,35	0,1	-0,76	-0,25

внесення змін до деяких законів України щодо упередження (мінімізації) негативного впливу на стабільність банківської системи» уточнюється, що у випадку відсутності з боку власників істотної участі у банку дій щодо збільшення обсягу статутного капіталу з метою приведення діяльності проблемної установи у відповідність із вимогами законодавства, до них застосовується штраф у розмірі від п'яти тисяч до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Враховуючи негативний вплив складної соціально-політичної та економічної ситуації, слід очікувати збільшення кількості банків, що будуть визначені, як проблемні або неплатоспроможні, та щодо яких може бути прийняте рішення про ліквідацію. У той же час, варто зазначити, рівень та якість розвитку ринку банківських послуг визначається не кількістю наявних банківських установ, а ступенем покриття населення банківськими продуктами та їх якістю.

Аналіз тенденцій формування власних коштів банків України в період з 2014 року по 2016 рік дав можливість зробити висновок про концентрацію капіталу в найбільших банках і зниження частки активів малих банків у сукупних активах банківської системи України.

За підсумками проведеного аналізу можна стверджувати, що ситуація, яка склалася у банківському секторі нашої країни, не є достатньо позитивною і сприятливою для існування його конкурентоздатності, а отже, потребує детального аналізу проблем, які її викликали, та відповідних пропозицій для її виправлення. Серед них можна виділити:

- збиткову діяльність банків протягом останніх років;
- труднощі загальноекономічного характеру, зумовлені дефіцитом грошових ресурсів на фінансовому ринку в період кризи.
- низький рівень капіталізації комерційних банків. За цим показником вітчизняні банки настільки відстають від іноземних, що навіть за сприятливих умов їм буде важко конкурувати не тільки на світовому ринку, а й всередині країни, якщо останні вирішать серйозно закріпитися на нашому ринку.
- проблема надійності і забезпеченості видаваних кредитів. Частка проблемних кредитів в усіх банках є достатньо високою, тому що були залучені ресурси вкладників, які не забезпечені власним капіталом, з подальшим виходом на ринок позикових капіталів без утворення резервів для покриття кредитних ризиків.

Сьогодні більшість європейських країн імплементують Рекомендації Базеля III, який було розроблено у відповідь на світову фінансово-економічну кризу, однак, Україна, на жаль, не може собі це дозволити, адже ми користуємося все ще рекомендаціями Базеля I.

Певним кроком на шляху впровадження міжнародних стандартів Базель-III в українську практику стало схвалення законопроекту, яким передбачається збільшення мінімального розміру статутного капіталу банку до 500 млн грн, що сприятиме підвищенню рівня капіталізації банків та, відповідно, зниженню ризиків для вкладників і, як наслідок, збільшенню довіри до банків з боку їх клієнтів.

Загалом можна сказати, що для того, щоб вирішити проблему щодо підвищення рівня капіталізації та надійності установ банківської системи України, банкам було б доцільно:

- поліпшити якість капіталу та забезпечити достатній рівень покриття ним ризиків, що приймаються банками;
- пришвидшити процес завершення переходу банківської системи України на умови Базель-II та розпочати підготовку до впровадження стандартів Базеля-III;
- стимулювати залучення власного банківського прибутку для інвестицій у капітал шляхом звільнення від оподаткування частини прибутку кредитних установ, спрямовану на підвищення рівня їх капіталізації, стимулювати інвесторів звільненням від податків на прибуток, який спрямовується на капіталізацію банків;
- стимулювати приплив капіталу у банки за рахунок активного залучення коштів акціонерів, у тому числі портфельних інвесторів;
- з метою уникнення можливого деструктивного впливу міжнародних фінансових потоків на банківську систему України, потрібно встановити економічну межу оптимального впливу зарубіжного капіталу на вітчизняні банки на рівні 40-45% від капіталу усіх банків;
- збільшувати показник адекватності капіталу через консолідацію банківської системи України (консорціумне кредитування, створення банківських об'єднань, злиття банків, їх реорганізація).

Висновки з проведеного дослідження.

Таким чином, складність і суперечливість загальноекономічних умов, у яких функціонують банки України, потребують виважених підходів до капіталізації банківських установ, диверсифікації джерел формування ресурсів та підвищення фінансової стійкості банківської системи України в цілому.

Отже, якісно новий рівень капіталізації банків може бути досягнутий за рахунок наступних кардинальних змін загальноекономічних факторів: легалізації капіталу; суттєвої зміни рівня корпоративного управління; створення привабливих податкових та фінансових умов для інвестицій у банківський сектор економіки; зниження рівня діючих в Україні ризиків; підвищення рейтингу України.

Загалом, капіталізація банків реально може відбуватися за рахунок: нормативного врегулювання НБУ вимог до капіталізації банківських установ; нарощування прибутку банків; зменшення витрат

вітчизняних комерційних банків ; випуску фінансових інструментів капіталізації банків (деPOSITНИХ сертифікатів, облігацій, єврооблігацій, привілейованих акцій); збільшення капіталу державних банків або їх корпоратизації; створення ресурсної бази для нарощування інвестицій у фінансові інструменти банківської системи; збалансованості та стабільності дивідендної політики; злиття та поглинання, проте цей напрям потрібно застосовувати обережно та зважено, не допускаючи процесів монополізації у банківському секторі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс]: Закон України, від 07 грудня 2000 року № 2121-III, із змінами і доповненнями / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
2. Про Національний банк України [Електронний ресурс]: Закон України, від 20 травня 1999 року № 679-XIV, із змінами та доповненнями / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
3. Васюренко О.В. Банківські операції / О. В. Васюренко. – К.: Знання, 2004. – 435 с.
4. Матеріали офіційного сайту Асоціації українських банків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.aub.org.ua>.
5. Матеріали офіційного сайту Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
6. Матеріали офіційного сайту Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.